

УДК: 657.4

Тематичний розділ: Бухгалтерський облік, аналіз і аудит

Миронова Ю.Ю.

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри обліку і аудиту,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Бацман Ю.М.,

студентка групи 301ЕО,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Яценко В.В.

студентка групи 301ЕО,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА

Доведено необхідність удосконалення обліку поточних зобов'язань як важливого елемента системи управління підприємством. Розкрито сутність поняття поточних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку промислових підприємств. Узагальнено класифікацію поточних зобов'язань та виділено наступні її напрями: за видами; за терміном погашення; за виконанням умов погашення. Досліджено види та порядок оцінки даного об'єкта обліку. Запропоновано перелік умов визнавати поточних зобов'язань в обліку.

Ключові слова: поточні зобов'язання, кредиторська заборгованість за розрахунками, визнання, оцінка.

Миронова Ю.Ю.

Бацман Ю.М.,

Яценко В.В.

СУЩНОСТЬ, КЛАССИФИКАЦИЯ И ОЦЕНКА ТЕКУЩИХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В СИСТЕМЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ПРЕДПРИЯТИЯ

Доказана необходимость усовершенствования учета текущих обязательств как важного элемента системы управления предприятием. Раскрыта сущность

поняття текущих обязательств в системе бухгалтерского учета промышленных предприятий. Обобщено класифікацію текущих обязательств и выделены следующие ее направления: по видам; по сроку погашения; за выполнением условий погашения. Исследованы виды и порядок оценки данного объекта учета. Предложен перечень условий признания текущих обязательств в учете.

Ключевые слова: текущие обязательства, кредиторская задолженность по расчетам, признание, оценка.

Mironova Yu.

Batsman Yu,

Yatsenko V.

The Poltava National Technical University is the name of Yuriya Kondratyuka

ESSENCE, CLASSIFICATION AND EVALUATION OF CURRENT LIABILITIES SYSTEM ACCOUNTING ENTERPRISE

The necessity of improving current liabilities account as an important element of the system management. The essence of the concept of current liabilities in the accounting system of industrial enterprises. Generalized classification of current liabilities and allocated it the following directions: by type; at maturity; fulfillment of the conditions for repayment. Investigated the types and order of evaluation of the object of accounting. A list of conditions recognized in current liabilities account.

Keywords: current liabilities, accounts payable on settlements, recognition, evaluation.

Постановка проблеми. В умовах несприятливого економічного середовища в Україні особливої актуальності набуває проблема забезпечення фінансової стабільності та підвищення ефективності господарської діяльності промислових підприємств. Покращення фінансового стану суб'єктів господарювання залежить від їх платоспроможності, зменшення обсягів кредиторської заборгованості, забезпечення виконання зобов'язань перед кредиторами тощо.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин безконтрольне зростання кредиторської заборгованості стає поширеним явищем. Суб'єкти господарської діяльності не можуть своєчасно та в повному обсязі розраховуватись за власними зобов'язаннями у зв'язку з нестачею коштів та обмеженими фінансовими можливостями.

За таких умов підтримка на прийнятому рівні фінансової стабільності підприємства, що існує і розвивається у несприятливому конкурентному середовищі, залежить від своєчасного надходження грошових коштів від покупців і можливості відстрочки платежів за своїми короткостроковими зобов'язаннями.

На стан розрахунків за короткостроковими зобов'язаннями впливає процес реформування бухгалтерського обліку в Україні, що відбувається з урахуванням національних особливостей та набутого міжнародного досвіду. Одночасно із процесом реформування вітчизняної системи бухгалтерського обліку потрібен перегляд раніше діючих підходів до розкриття інформації про кредиторську заборгованість у фінансовій звітності.

Зобов'язання виступають як об'єкти обліку, аудиту та аналізу, оскільки впливають на ліквідність, кредитоспроможність і стійкість підприємства. Від правильної організації їх обліку залежить договірна і розрахункова дисципліни, оборотність оборотних коштів, ділова репутація суб'єкта. Тому метою діяльності підприємства має стати не лише раціональна організація обліку зобов'язань, а й своєчасний і повний їх аналіз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо порядку відображення в обліку інформації про зобов'язання промислових підприємств розглянули у своїх працях науковці-економісти: Ф.Ф. Бутинець [1], С.Ф. Голов [2], В.О. Ганусич, М.І. Лоя [3], Ю.А. Кузьмінський [4], Г.В. Подоля [5], В.М. Расенко [6], А.Т. Сафарова [7], С.І Травінська [8], О. Шапошнікова, Н. Філіна [9], С. Шевчук [10] та ін.

Зокрема тлумачення сутності та дослідження напрямів класифікації видів зобов'язань розкрито у роботах таких науковців як: Г.В. Подоля [5],

В.М. Расенко [6], С.І Травінська [8], О. Шапошнікова, Н. Філіна [9]. Проблемним питанням визнання та оцінки заборгованості приділили увагу В.О. Ганусич, М.І. Лоя [3], Сафарова А.Т. [7] та ін.

Враховуючи наукові досягнення та вивчення практики господарської діяльності щодо обліку даного об'єкта встановлено: окремі теоретичні положення щодо трактування поняття «поточних зобов'язань» є дискусійними; класифікація ускладнюється через різноманітність видів зобов'язань; відсутні загальні підходи до оцінки окремих видів поточних зобов'язань та їх визнання. У зв'язку з цим виникає необхідність удосконалення теоретичних й організаційних положень обліку зобов'язань на підприємстві.

Мета статті. Дослідження теоретичних аспектів та методичних засад обліку поточних зобов'язань промислових підприємств, у сучасних умовах господарювання, та визначення шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки роботи українських промислових підприємств помітна тенденція до зростання їх поточної заборгованості. За даними Державного комітету зі статистики України, заборгованість по виплаті заробітної плати працівникам у червні 2015 р. виросла, у порівнянні з травнем цього ж року, на 5,8% і на 1 липня 2015 р. становила 1,9 млрд. грн. Порівняно з початком року борги по виплаті зарплати зросли на 45,1%. Близько 1,44 млрд. грн., або 75% від обсягу заборгованості, складають борги економічно активних підприємств. Критичність ситуації підтверджується також у більшості випадків несвоечасною оплатою більшої частини зобов'язань [11].

Порушення строків погашення зобов'язань призводить до їх накопичення та знецінення грошових коштів для кредиторів. Перед суб'єктами господарювання гостро постають питання щодо виникнення та погашення поточної кредиторської заборгованості, недопущення її до прострочення термінів платежів і доведення заборгованості до стану сумнівної та безнадійної, достовірного та правильного її відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

У цілому зобов'язання прийнято розглядати з позиції боргу, суми витрат, залученого капіталу та заборгованості суб'єкта господарювання.

Бухгалтерський облік зобов'язань здійснюється у відповідності з П(С)БО 11 «Зобов'язання» [12]. Згідно даного нормативного документу зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла в результаті минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди.

Зобов'язання можуть виникнути:

- у результаті укладених договорів;
- відповідно до нормативних документів.

Зобов'язання характеризуються:

- конкретними економічними ресурсами (поверненню підлягають ресурси або їх грошовий еквівалент – залежно від умов договору);
- адресністю (ресурси повертаються позикодавцю або іншій третій особі за дорученням позикодавця);
- строком погашення заборгованості;
- винагородою за користування ресурсами;
- санкціями та порушеннями договірних зобов'язань за термінами і сумами погашення заборгованості.

Облік зобов'язань розпочинається з факту його визнання, оцінки та фіксування в системі рахунків з подальшим розкриттям у фінансовій звітності. Фінансова звітність має містити всю інформацію про господарські операції, пов'язані з виникненням та погашенням зобов'язань, яка може впливати на рішення, що приймаються на її основі. Достовірність даних фінансової звітності забезпечується завдяки дії принципу повного висвітлення. Інформацію про кредиторську заборгованість у фінансовій звітності всіх підприємств узагальнюють в єдиній грошовій одиниці, згідно з принципом єдиного грошового вимірника.

З метою ведення бухгалтерського обліку на підприємстві зобов'язання класифікують на: довгострокові зобов'язання; поточні зобов'язання; забезпечення; непередбачені зобов'язання; доходи майбутніх періодів.

Поточні зобов'язання – це зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

До поточних зобов'язань промислових підприємств у цілому належать: короткострокові кредити банків; поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; короткострокові векселі видані; кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; поточна заборгованість за розрахунками (з отриманих авансів, з бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування, з оплати праці, з учасниками, з внутрішніх розрахунків); поточні забезпечення; інші поточні зобов'язання [12].

Аналізуючи результати досліджень Ф.Ф. Бутинця [1] та Ю.А. Кузьмінського [4] встановлено, що вони класифікують види заборгованості за терміном та фактом їх погашення, що базується на вітчизняних стандартах бухгалтерського обліку України. Проте, цей підхід не передбачає чіткого визначення класифікаційних ознак заборгованості. Для вирішення зазначеної проблеми виникає необхідність у розробці комплексного підходу до класифікації зобов'язань, що буде враховувати специфіку окремих видів зобов'язань.

Для раціонального та своєчасного контролю та управління поточною кредиторською заборгованістю господарюючого суб'єкта за товари, роботи, послуги доцільно вести її аналітичний облік за певним групами. При цьому, доцільно брати до уваги такі ознаки, як: термін погашення та виконання умов погашення.

За терміном погашення заборгованість підприємства доцільно розділити на три групи:

- до трьох місяців;
- від трьох до шести місяців;
- від шести до дванадцяти місяців.

Щодо класифікаційної ознаки виконання умов погашення, то за нею заборгованість варто поділяти на наступні три групи:

- заборгованість, термін погашення якої не настав;
- відстрочена заборгованість;
- прострочена заборгованість.

На рисунку 1 представлено узагальнену класифікацію видів зобов'язань промислових підприємства за різними напрямками.

Рис. 1. Класифікація зобов'язань підприємства (узагальнено за [1], [4], [12])

Згідно П(С)БО 11 «Зобов'язання» [12], зобов'язання визнаються в обліку за наступних умов:

1. Якщо оцінка зобов'язань може бути достовірно визначена.

2. Існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок погашення зобов'язань.

Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду підприємства.

За результатами проведених досліджень встановлено, що С.Ф. Голов [2] пропонує визнавати зобов'язання підприємств за наступних умов:

– підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам з метою надалі підтримувати господарські зв'язки з ними;

– зобов'язання відображені в теперішньому часі, які є наслідком минулих фактів господарського життя (отримані послуги);

– зобов'язання має бути виконано незаперечно, оскільки майбутні платежі мають імовірний характер, адже підприємство може мати ускладнення з платежами;

– терміни виконання зобов'язань можуть бути визначені але точна дата невідома;

– суб'єкт стосовно якого виникли боргові зобов'язання, має бути ідентифікований як особа чи група осіб, хоча в момент реєстрації зобов'язання суб'єкт міг бути ідентифікованим.

Таким чином, враховуючи сутність та специфіку застосування зобов'язань, необхідно розширити умови їх визнання в обліку. Зокрема, доцільно визнавати зобов'язання за умов, передбачених П(С)БО 11 «Зобов'язання» [12] та наступних умов:

1. Підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам.

2. Зобов'язання мають бути виконані незаперечно.

3. Суб'єкт, стосовно якого виникли боргові зобов'язання, має бути ідентифікований.

Одним із проблемних питань обліку зобов'язань підприємств є достовірність і об'єктивність їх оцінки. Тому, актуальним завданням є дослідження порядку оцінювання даного об'єкта обліку.

Короткострокові кредити банків є сумою заборгованості підприємства перед банківськими установами за отриманими позиками. Погашення короткострокової позики передбачається протягом дванадцяти місяців з дати її отримання. У сучасних умовах отримання підприємством короткострокової позики приводить до виникнення зобов'язань перед банківською установою за основною сумою боргу та за нарахованими відсотками. Нараховуючи відсотки за кредит, підприємство збільшує не тільки свої поточні зобов'язання, а й фінансові витрати. Тому доцільно оцінювати зобов'язання за позикою за теперішньою вартістю, оскільки неправильне відображення нарахування і сплати відсотків у бухгалтерському обліку викривлює реальний фінансовий стан підприємства, зменшує власний капітал та збільшує зобов'язання.

Виникнення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги відображає суму коштів, яку має сплатити підприємство своїм кредиторам в результаті її погашення. В умовах фінансової нестабільності (кризи) договори між підприємствами укладаються на нетривалий період та передбачають погашення зобов'язань протягом тижня чи місяця, а фактично перерахування коштів зтягується до 6-8 місяців. У зв'язку з цим доцільно при укладанні договорів передбачати коригування суми зобов'язання на індекс інфляції.

Погашення зобов'язання доцільно здійснювати шляхом:

- сплати кредиторів грошових коштів;
- відвантаження готової продукції, товарів або надання послуг у рахунок отриманого авансу від покупця або в порядку заліку заборгованості;
- переведення зобов'язань у корпоративні права, які належать кредитору (елементи капіталу), тощо.

Отже, кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги доцільно оцінювати за поточною вартістю придбання, оскільки вона враховує чинник інфляції і динаміку цін.

До поточної заборгованості перед бюджетом належать заборгованість підприємства за всіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства.

Даний вид поточної заборгованості у своїх дослідженнях А.Т. Сафарова пропонує оцінювати за сумою погашення. Вчасно не сплачені податки призводять до виникнення пені та застосування штрафних санкцій до підприємства – платника податку, які необхідно відображати в обліку збільшенням інших витрат операційної діяльності. Якщо підприємство погасило заборгованість перед бюджетом, а пеня за прострочення платежу не була нарахована, то у цьому випадку при проведенні виявляється помилка, і підприємство повинне відкоригувати зобов'язання перед бюджетом у складі інших операційних витрат, а зобов'язання перед бюджетом повинні бути збільшені на суму пені [7].

Таким чином, згідно з національними стандартами бухгалтерського обліку, поточні зобов'язання оцінюються за сумою погашення, тобто за вартістю реалізації. Зобов'язання за короткостроковими позиками доцільно оцінювати за теперішньою вартістю, заборгованість перед бюджетом – за вартістю реалізації, заборгованість за товари, послуги – за поточною вартістю.

С. Шевчук [10] у своїх дослідженнях звертає увагу на порядок оцінки поточної заборгованості, вираженої в іноземній валюті, який подано у П(С)БО 21 «Вплив зміни валютних курсів» [13] та у МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» [14]. Такі зобов'язання при первісному визнанні відображаються у валюті звітності перерахунком суми в іноземній валюті із застосуванням курсу НБУ на дату здійснення операцій. У подальшому зобов'язання, які є монетарними статтями, перераховують за курсом НБУ, що діє на дату погашення зобов'язання або на дату балансу. Курсову різницю, яка виникає при цьому, відображають у складі відповідних доходів або витрат. Немонетарні зобов'язання перерахунку не підлягають, їх відображають за вартістю, визначеною при їх визнанні.

У цілому слід зазначити, що несвоєчасна оплата боргів та зобов'язань веде до залучення в оборот підприємства коштів, що належать іншим господарюючим суб'єктам або бюджету. Як результат, це може призвести до застосування до

підприємства як фінансових санкцій, так і адміністративних або кримінальних покарань керівника та головного бухгалтера підприємства.

Висновки. За результатами проведених досліджень встановлено:

1. Раціонально організований бухгалтерський облік зобов'язань на підприємстві сприятиме виявленню найбільш ефективних форм та умов залучення своєчасності розрахунків за зобов'язаннями підприємства, проведенню заходів щодо зменшення розміру заборгованості та забезпеченню виконанню зобов'язань перед кредиторами.

2. Класифікація зобов'язань відповідно до національних стандартів свідчить про необхідність застосування узагальненого її виду та виділення таких напрямів: за видами; за терміном погашення; за виконанням умов погашення.

3. Доцільно визнавати зобов'язання за наступних умов: якщо їх оцінка може бути достовірно визначена; існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок погашення зобов'язань; підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам; зобов'язання мають бути виконані незаперечно; суб'єкт, стосовно якого виникли боргові зобов'язання, має бути ідентифікований.

Список літератури:

1. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – 7-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2006. – 832 с.

2. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: монографія / С. Ф. Голов. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 522 с.

3. Ганусич В.О. Вдосконалення обліку поточних зобов'язань / В.О. Ганусич, М.І. Лоя // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – № 1 (45). – С. 238-241.

4. Кузьмінський Ю.А. Автоматизація оперативного обліку та контролю міжнародних економічних операцій: монографія. – К.: КНЕУ, 2001. – 268 с.

5. Подоля Г. В. Облік поточних зобов'язань підприємства: сучасний стан та напрямки удосконалення / Г.В. Подоля // Молодий вчений. – 2014. – № 5 (08). – С. 175-177.

6. Расенко В.М. Особливості класифікації зобов'язань підприємства / В.М. Расенко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 2 (45). – С. 163 – 170.

7. Сафарова А.Т. Проблеми оцінки поточних зобов'язань у бухгалтерському обліку / А.Т. Сафарова // Електронний ресурс. – Режим доступу http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNUPL/Management/2009_647/90.

8. Травінська С.І. Сутність категорії «поточні зобов'язання» в бухгалтерському обліку молокопереробного підприємства / С.І Травінська // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – Вип. 21. – С. 100–105.

9. Шапошнікова О. Взаємозв'язок розрахунків і зобов'язань в обліку / О. Шапошнікова, Н. Філіна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_ENXXI_2013/Economics/7_137329.doc.htm

10. Шевчук С. Визнання та оцінка зобов'язань у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності / С. Шевчук // Бухгалтерський облік та аудит. – 2009. – № 6. – С.18-23.

11. Офіційний сайт Державної служби статистики // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: наказ Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 р. № 20 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>

13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив зміни валютних курсів»: наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>

14. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>